

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО**БААДЖИ Н. А.,**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного
та морського права
(Міжнародний гуманітарний
університет)

ГРУШКО М. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного
та європейського права
(Національний університет «Одеська
юридична академія»)

УДК 341.231.14

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.48>**ПРАВО НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАННЯ В АСОЦІАЦІЇ ТА ПРОФСПІЛКИ:
ПРАКТИКА ЄСПЛ**

У статті проведено аналіз практики ЄСПЛ щодо гарантування права на свободу об'єднання в асоціації та профспілки.

Підкреслено, що право створювати профспілки та вступати до них згідно з ЄКПЛ є частиною права на свободу об'єднання, його зміст є досить широким, оскільки визначається метою такого об'єднання, яка полягає в захисті інтересів робітників.

Особливу увагу в дослідженні приділено аналізу практики ЄСПЛ, що дозволило визначити елементи змісту права працівників на об'єднання та визначити зобов'язання держави, необхідні для встановлення гарантій та забезпечення захисту права на свободу об'єднання в асоціації та профспілки.

Позначено, що на практиці право на свободу зібрань та асоціацій включає свободу об'єднуватись в асоціації та свободу мирних зібрань. Держави повинні гарантувати право на свободу збиратися в асоціації, яке захищене ст. 11 ЄКПЛ. Держави повинні гарантувати свободу мирних зібрань. З метою забезпечення законності та правопорядку попередній дозвіл органів державної влади є законним, якщо це передбачено законом.

Підкреслено, що важливою гарантією діяльності профспілок, що впливає з прецедентного права ЄСПЛ, є необхідність державного регулювання не тільки можливостей для створення відповідних об'єднань, але й забезпечення їх діяльності протягом усього періоду існування.

В прецедентному праві ЄСПЛ позначені також обмеження права на свободу зібрань та асоціацій. Це той випадок, коли орган державної влади може довести, що його дії є законними, необхідними та пропорційними для того, щоб захищати національну або громадську безпеку; запобігти заворушенням чи злочинам; захищати здоров'я чи мораль; захищати права і свободи інших людей.

Розглянуто обмеження, які містяться в статті 11 ЄКПЛ щодо здійснення права на свободу об'єднання. Для того щоб відповідні обмеження були виправданими,

вони повинні: 1) бути встановленими законом; 2) мати легітимну мету і бути пропорційними цій меті.

Зроблено висновок, практика ЄСПЛ щодо статті 11 ЄКПЛ має використовуватися в реформуванні трудового законодавства для максимізації позитивних зобов'язань держави, що може стати поштовхом для активізації профспілкової діяльності.

Ключові слова: *свобода асоціації, профспілка, ЄКПЛ, прецедентне право ЄСПЛ, судова практика, обмеження права на свободу об'єднання, національне законодавство.*

Baadzhy N. A., Hrushko M. V. The right to freedom of association in associations and trade unions: ECtHR case law

The article analyzes the case law of the ECtHR concerning the guarantee of the right to freedom of association in associations and trade unions. It is emphasized that the right to form and join trade unions, according to the ECHR, is part of the right to freedom of association, and its scope is quite broad, as it is determined by the purpose of such associations, which is to protect workers' interests.

Special attention is given to the analysis of ECtHR case law, which has allowed the identification of the elements of workers' right to association and the determination of state obligations necessary to establish guarantees and ensure the protection of the right to freedom of association in both associations and trade unions.

It is noted that, in practice, the right to freedom of assembly and association includes the freedom to form associations and the right to peaceful assembly. States must guarantee the right to freedom of association, which is protected by Article 11 of the ECHR, and ensure the freedom of peaceful assembly. To maintain law and order, prior authorization by state authorities is legitimate if prescribed by law.

It is emphasized that an important guarantee of trade union activities, derived from ECtHR case law, is the need for state regulation not only of the opportunities to create such associations but also of ensuring their operation throughout their existence.

ECtHR case law also outlines the limitations on the right to freedom of assembly and association. These occur when the state authority can prove that its actions are lawful, necessary, and proportionate to protect national or public security, prevent disorder or crime, protect health or morals, or protect the rights and freedoms of others.

The article also examines the restrictions contained in Article 11 of the ECHR concerning the exercise of the right to freedom of association. For these restrictions to be justified, they must: 1) be prescribed by law; 2) pursue a legitimate aim and be proportionate to that aim.

It is concluded that the ECtHR case law regarding Article 11 of the ECHR should be used in the reform of labor legislation to maximize the state's positive obligations, which could serve as a stimulus for the revitalization of trade union activities.

Key words: *freedom of association, trade union, European Convention on Human Rights, ECtHR case law, judicial practice, restriction on the right to freedom of association, national legislation.*

Вступ. Кожен має право на свободу мирних зібрань і на свободу об'єднання з іншими, включаючи право створювати професійні спілки та вступати до них. Кожен має право організувати приватні чи публічні збори, асоціації та політичні партії. Влада зобов'язана вживати відповідних заходів, щоб не перешкоджати громадянам користуватися своїм правом на свободу мирних зібрань та можливість об'єднання у профспілки для захисту своїх трудових прав. Важливим моментом в захисті права на об'єднання є практика ЄСПЛ, яку вивчають національні судові інстанції, а законодавець вдосконалює існуючий правовий масив норм у цій сфері.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз сучасного змісту права на свободу об'єднання відповідно до практики ЄСПЛ, вивчення особливостей обмеження такого права та встановлення ролі профспілок у захисті трудових прав та інтересів працівників.

Результати дослідження. Однією з найважливіших цілей статті 11 ЄКПЛ [1] є захист людей від свавільного втручання з боку державних органів у здійснення права на свободу об'єднання. У справі *Manole and Romanian Farmers Direct v Romania* (2015) ЄСПЛ наголошує, що: «згідно з його прецедентним правом, свобода профспілок не є окремим правом, а конкретним аспектом свободи об'єднання, визнаним статтею 11 Конвенції» [2]. Основна увага статті зосереджена на визначенні негативних зобов'язань держави, які полягають у обмеженні її втручання в реалізацію права людини на створення чи вступ до профспілок. Водночас багато рішень ЄСПЛ підкреслюють позитивний обов'язок держав щодо забезпечення ефективного здійснення цього права.

У іншій справі *Wilson, National Union of Journalists and Others v the United Kingdom* (2002) було визнано порушення ст. 11 ЄКПЛ через невиконання державою своїх позитивних зобов'язань [3]. В цій справі ЄСПЛ зазначає, що хоча основною метою статті 11 є захист особи від свавільного втручання з боку державних органів у здійснення захищених прав, можуть також існувати позитивні зобов'язання держави щодо забезпечення ефективного користування цими правами. У цій справі питання, на які скаржаться заявники – відмова роботодавців визнавати профспілки для колективних переговорів і пропозиція більш сприятливих умов праці для працівників, які погодилися не бути представленими профспілками, – не включають прямого втручання держави. Однак відповідальність держави виникає, якщо ці питання є наслідком його невиконання зобов'язань щодо забезпечення заявникам прав, передбачених статтею 11 Конвенції, у національному законодавстві [3]. Суд визнав, що у Сполученому Королівстві діяли норми, які дозволяли роботодавцям перешкоджати здатності профспілок захищати інтереси своїх членів. Дозволяючи фінансові стимули, що суперечать профспілковим правам, держава порушила свій позитивний обов'язок забезпечити здійснення права на свободу об'єднання.

Ще один приклад визнання ЄСПЛ порушення державою позитивного зобов'язання у контексті ст. 11 ЄКПЛ – справа *Demir and Baykara v Turkey* [4]. Суд встановив, що Туреччина не надала можливості муніципальним службовцям реалізувати своє право на створення профспілки. Цікаво, що у цій справі мали місце порушення з боку держави як у формі дій (невизнання правосуб'єктності профспілки *Tüm Bel Sen*), так і бездіяльності (відсутність законодавчих змін для реалізації права на створення профспілки для державних службовців). У зв'язку з цим Суд підкреслив можливість розгляду скарги як порушення Туреччиною її негативних зобов'язань (втручання держави відповідно до ст. 11) та позитивних зобов'язань. За результатами розгляду справи, пріоритетними для юридичних наслідків для заявників було невиконання позитивного зобов'язання. Держава не забезпечила законодавчих можливостей для реалізації профспілкових прав через невизнання права муніципальних працівників створювати профспілку, хоча й ратифікувала відповідну Конвенцію МОП № 87, яка закріплює таке право.

Отже, на практиці право на свободу зібрань та асоціацій включає свободу об'єднуватися в асоціації та свободу мирних зібрань на вулиці загального користування (демонстрація). Держави повинні гарантувати право на свободу збиратися в асоціації, яке захищене ст. 11 ЄКПЛ.

У 2007 році Суд визнав, що мало місце порушення статті 11 у справі *Ramazanov and others v. Azerbaijan* [5]. Заявники заснували асоціацію під назвою «Сприяння захисту прав людини бездомних і вразливих жителів Баку» і кілька разів зверталися до органів влади з проханням зареєструвати організацію. Суд визнав, що значні затримки з реєстрацією асоціації з порушенням встановлених законом строків становлять порушення права заявників на свободу асоціації.

Держави повинні гарантувати свободу мирних зібрань. З метою забезпечення законності та правопорядку попередній дозвіл органів державної влади є законним, якщо це передбачено законом.

У 2007 році Суд визнав, що мало місце порушення статті 11 у справі *Mkrtchyan v. Armenia* [6]. Армена Мкртчяна було зобов'язано сплатити штраф за участь у демонстрації у травні 2002 року. Зауваживши, що на той час у Вірменії не було законодавства, яке регулювало б організацію демонстрацій, Суд дійшов висновку, що втручання в право заявника на свободу мирних зібрань не було передбачено.

У справі *Vlakhov v. Croatia* ЄСПЛ одногослоно постановив, що мало місце порушення статті 11 (свобода асоціацій) Європейської конвенції про права людини права [7]. Справа стосувалася права профспілок контролювати своє членство порівняно з правом на свободу об'єднання потенційних членів.

Суд вирішив, що засудження пана Влахова було втручанням у право профспілок – як об'єднань, сформованих людьми – контролювати своє членство, як це гарантується статтею 11 Конвенції.

Суд встановив, що рішення національних судів не були належним чином обгрунтовані. Рішенням не вистачало деталей і не було детально розкрито, у світлі відповідних принципів за статтею 11 Конвенції, щодо дотримання заявником внутрішніх положень і статуту профспілки, щодо того факту, що заявник мав право на час як представник профспілки для вжиття заходів щодо захисту інтересів своїх членів та внутрішньої суперечки в СШ та його можливі наслідки. Більше того, суди відмовили заявнику в отриманні додаткових доказів без належно обгрунтованого рішення.

У будь-якому випадку Суд встановив, що потенційні учасники, очевидно, не зазнали будь-яких помітних труднощів, оскільки не було закритої угоди. Крім того, вони мали право приєднатися до іншої профспілки або подати судовий процес щодо умов їхньої праці.

Суд також не зміг знайти дискримінаційний мотив у діях заявника. Дійсно, він не мав на меті відмовити потенційним членам як таким, а відкласти рішення про продовження членства профспілки до майбутніх щорічних загальних зборів. Суд встановив, що оскаржуване втручання не було необхідним у демократичному суспільстві, і тому постановив, що мало місце порушення статті 11 Конвенції.

Важливою гарантією діяльності профспілок, що впливає з прецедентного права ЄСПЛ, є необхідність державного регулювання не тільки можливостей для створення відповідних об'єднань, але й забезпечення їх діяльності протягом усього періоду існування. У справі *United Communist Party of Turkey and Others v Turkey* підкреслювалося, що якщо гарантії статті 11 ЄКПЛ стосувалися б лише створення об'єднань, це право було б декларативним, оскільки не виключало б розпуску об'єднань одразу після їх створення [8]. Тому захист ЄКПЛ у цьому випадку поширюється на весь період існування профспілок.

Суттєвим обмеженням ефективного здійснення профспілкових прав може бути наявність відповідальності для профспілкових активістів. У рішенні «*Trade Union of the Police in the Slovak Republic and Others v Slovakia*» ЄСПЛ підкреслив необхідність для держави забезпечити, щоб не було непропорційних покарань, які б заважали представникам профспілок захищати інтереси своїх членів [9]. Згідно з рішенням у справі *Urcan and Others v Turkey* [10], кримінальні або дисциплінарні санкції за профспілкову діяльність можуть бути перешкодою для законної участі у страйках та інших активних діях з метою захисту професійних інтересів працівників.

Однак важливим моментом є встановлення причинно-наслідкового зв'язку між профспілковою діяльністю працівника та застосуванням відповідальності. Наприклад, у справі «*Трофимчук проти України*» заявниця вказувала на своє звільнення за прогули як обмеження її права на об'єднання [11]. ЄСПЛ не встановив зв'язку між дисциплінарним заходом у формі звільнення та створенням заявницею профспілки, оскільки вона не довела своєї участі у створенні профспілки або перешкоджанням роботодавцем її участі в діяльності профспілки. Отже, порушення ст. 11 ЄКПЛ не було встановлено.

Як позначає дослідниця І. С. Сахарук зміст права на свободу об'єднання відповідно до практики та прецедентного права ЄСПЛ визначається двома взаємопов'язаними принципами:

– максимальна свобода розсуду держави при визначенні заходів для забезпечення позитивних зобов'язань;

– мінімальна свобода розсуду під час втручання держав у здійснення права на свободу об'єднання та врегулювання тих аспектів змісту цього права, без яких воно не може бути належним чином реалізоване [12, р. 177].

Відповідно, під час регулювання заходів для сприяння ефективному здійсненню права на свободу об'єднання, визначення обмежень його реалізації на законодавчому рівні держава повинна враховувати ті елементи змісту цього права, які ЄСПЛ вважає істотними.

Отже, окрім гарантій щодо права на свободу об'єднання в асоціації та профспілки, в прецедентному праві ЄСПЛ позначені і обмеження права на свободу зібрань та асоціацій. Є деякі ситуації, коли державна влада може обмежити право особи на свободу зібрань і асоціацій.

Це той випадок, коли орган державної влади може довести, що його дії є законними, необхідними та пропорційними для того, щоб:

- захищати національну або громадську безпеку;
- запобігти заворушенням чи злочинам;
- захищати здоров'я чи мораль;
- захищати права і свободи інших людей.

Дія є «пропорційною», коли вона доцільна і не більше ніж необхідна для вирішення відповідної проблеми. Працівники поліції чи державної служби можуть зіткнутися з ширшим діапазоном обмежень.

У серпні 2010 року Ліга захисту Англії (EDL) запланувала акцію протесту в Бредфорді. Також була запланована контрдемонстрація «Єднаймося проти фашизму». Деякі місцеві жителі хотіли заборонити протест, і були занепокоєні щодо повторення насильницьких сутичок, які мали місце на попередніх заходах EDL. Поліція Західного Йоркшира була зобов'язана захистити протест, якщо не було явних доказів насильства. Вони розглянули правозахисний аспект ситуації та поговорили з місцевим населенням, зокрема з мусульманською громадою, про право на мирний протест. Після цього пояснення громада зрозуміла, що правоохоронні органи мусять дозволити протест. Громадські групи працювали з поліцією, щоб переконати молодих людей не здійснювати злочинні дії цього дня та не втручатися в заплановану акцію протесту [13].

Важливою гарантією здійснення права на свободу об'єднання є захист від необмеженого державного втручання у його реалізацію. Однак, пункт 2 статті 11 ЄКПЛ передбачає низку правових обмежень на здійснення цього права. Для того щоб відповідні обмеження були виправданими, вони повинні: 1) бути встановленими законом; 2) мати легітимну мету і бути пропорційними цій меті [1].

У справі «Корецький та інші проти України» [14] ЄСПЛ також виявив порушення критерію передбачуваності стосовно положень українського законодавства у сфері реєстрації об'єднань громадян. ЄСПЛ визнав такі норми надто розмитими, що надає органам влади надмірну свободу розсуду при ухваленні рішення про реєстрацію або відмову у реєстрації громадської організації. У такому випадку навіть наявність судового захисту не змогла запобігти свавільній відмові в реєстрації. На цій підставі ЄСПЛ, зокрема, визнав порушення статті 11 ЄКПЛ.

Крім законності, обмеження на свободу об'єднання повинні мати легітимну мету, яка в основному пов'язана з національними або громадськими інтересами та захистом прав і свобод людини. Так, відповідно до пункту 2 статті 11, реалізація права на об'єднання може бути встановлена, якщо це «необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання безладам або злочинам, для захисту здоров'я або моралі, а також для захисту прав і свобод інших осіб» [1]. Оскільки положення статті досить загальні, ЄСПЛ під час визначення правомірності конкретних обмежень виходить з аналізу їхньої мети, пропорційності втручання та його відповідності для досягнення відповідної мети.

Наприклад, Конституція України забороняє створення та діяльність громадських організацій (включаючи профспілки), програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, насильницьку зміну конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права та свободи людини, на громадське здоров'я (стаття 37) [15]. Такі обмеження відповідають загальним принципам обмеження свободи об'єднання, передбаченим статтею 11 пунктом 2 ЄКПЛ.

Висновки. Право працівників на свободу об'єднання є важливою складовою прав людини. Зміст права на свободу об'єднання є динамічним і змінюється з розвитком суспільних відносин, удосконаленням міжнародних трудових стандартів та практик окремих держав. Водночас практика ЄСПЛ сприяє покращенню правового регулювання права працівників на створення та вступ до профспілок. Коли ЄСПЛ виявляє порушення статті 11 ЄКПЛ, держави приводять своє законодавство і практику у відповідність до вимог міжнародної спільноти. Крім того, практика ЄСПЛ щодо статті 11 ЄКПЛ має також використовуватися в реформуванні трудового законодавства для максимізації позитивних зобов'язань держави, що також може стати поштовхом для активізації профспілкової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.10.2024).
2. Case of Manole and «Romanian Farmers Direct» v. Romania: Application no. 46551/06, Judgment of 16 June 2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155631> (дата звернення: 20.10.2024).
3. Case of Wilson, National Union Of Journalists and others v. The United Kingdom: Application nos. 30668/96, 30671/96 and 30678/96, Judgment of 2 July 2002. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60554> (дата звернення: 20.10.2024).
4. Case of Demir and Baykara v. Turkey: Application no. 34503/97, Judgment of 12 November 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89558> (дата звернення: 20.10.2024).
5. Case of Ramazanova and others against Azerbaijan: Application no. 44363/02, Judgment of 1 February 2007. URL: <https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-1607> (дата звернення: 20.10.2024).
6. Case of Mkrtychyan v. Armenia: Application no. 6562/03, Judgment of 11 January 2007. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78954> (дата звернення: 20.10.2024).
7. Case of Vlahov v. Croatia: Application no. 31163/13, Judgment of 5 May 2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-217114> (дата звернення: 20.10.2024).
8. Case of United Communist Party of Turkey and Others v Turkey: Application no. 133/1996/752/951, Judgment of 30 January 1998. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58128> (дата звернення: 20.10.2024).
9. Case of Trade Union of the Police in the Slovak Republic and Others v Slovakia: Application no. 11828/08, Judgment of 25 September 2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-113335> (дата звернення: 20.10.2024).
10. Case of Urcan and Others v Turkey: Application nos. 23018/04, 23034/04, 23042/04, 23071/04, 23073/04, 23081/04, 23086/04, 23091/04, 23094/04, 23444/04 and 23676/04, Judgment of 17 October 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-79948> (дата звернення: 20.10.2024).
11. Справа «Трофимчук проти України»: Заява № 4241/03, Рішення від 08.01.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_846#Text (дата звернення: 20.10.2024).
12. Sakharuk I. The protection of the worker's right to freedom of association: the ECtHR caselaw. Access to Justice in Eastern Europe. 2021. Vol. 1(9). P. 166–185.

13. Article 11: Freedom of assembly and association. 4 May 2016. URL: <https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/human-rights-act/article-11-freedom-assembly-and-association> (дата звернення: 20.10.2024).

14. Справа Корецкий та інші проти України: Заява N 40269/02, Рішення від 3 квітня 2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_446#Text (дата звернення: 20.10.2024).

15. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

